

Inspektion av Statens institutionsstyrelses LVM-hem Runnagården den 18-19 mars 2014

Inledning

På uppdrag av justitieombudsmannen Lilian Wiklund genomförde enhetschefen Gunilla Bergerén tillsammans med föredragandena Elisabeth Sjöblom och Marie Hansson en förannmäld inspektion av Statens institutionsstyrelses (SiS) LVM-hem Runnagården i Örebro den 18-19 mars 2014.

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag att fullgöra de uppgifter som ankommer på ett nationellt besöksorgan (national preventive mechanism, NPM) enligt det fakultativa (frivilliga) protokollet den 18 december 2002 till Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes med att verksamheten i hemmet presenterades av institutionschefen AA. Därefter visades hemmets lokaler vid en rundvandring. Samtal fördes med tio intagna och fem anställda. En översiktlig granskning av handlingar genomfördes, bl.a. granskades de formella beslut om avskiljning som fattats rörande de som var intagna vid inspektionen. Vid den avslutande genomgången redovisades iakttagelserna m.m. för AA samt avdelningsföreståndarna BB och CC.

Protokollet innehåller uttalande av JO Wiklund.

Iakttagelser m.m. under inspektionen

Organisation m.m.

LVM-hemmet Runnagården ligger i Örebro och tar emot kvinnor från hela landet med ett narkotika- eller blandmissbruk som tvångsvårdas enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). Målgruppen är kvinnor med psykiska störningar, utagerande kvinnor och gravida.

Runnagården togs i drift 1967 och har totalt 40 platser. Platserna är fördelade på fyra låsta behandlingsavdelningar (avdelning 1-4) med sammanlagt 30 platser och en öppen behandlingsavdelning (avdelning 5) med 10 platser, se organisationskiss

för Runnagården som överlämnades vid inspektionen, aktbilaga 14. Den årliga inskrivningen varierar mellan 90-95 personer. Vid inspektionstillfället var 39 personer intagna på hemmet, varav 34 på de låsta avdelningarna. De intagnas ålder varierade mellan 20 och 43 år.

Bemanning och bemötande

I hemmet tjänstgör cirka 90 personer varav hälften är kvinnor. Det finns även en vikariepool bestående av 20 personer. Personalomsättningen är låg och bemanningen är tillräcklig enligt institutionsledningen.

Varje avdelning leds av en avdelningsföreståndare. Personalen på avdelningarna arbetar i team bestående av fem till sju personer inklusive sjukvårdspersonal. Under dagtid finns minst tre behandlingsassistenter i tjänst på varje avdelning. Natte-tid finns totalt åtta behandlingsassistenter och en arbetsledare i tjänst på hemmet. Minst hälften av personalen på avdelningarna ska vara kvinnor.

Våld och/eller hot mot personalen förekommer. För att minska våldsriskerna görs dagliga riskbedömningar av de intagna enligt skattningsmodellen Bröset Violence Checklist (BVC). Samverkan med den psykiatriska vården utanför hemmet beskrivs som god.

Vid samtal med personal uppgav några att de känner sig otrygga i hur de ska bemöta intagna som betar sig hotfullt och/eller våldsamt. Det framkom även att timvikarier inte ges utbildning i metoden ”No power no lose” som används vid bemötandet av utagerande personer, vilket innebär att ordinarie personal upplever bristande stöd i vissa situationer. Det förekommer att incidentrapporter faller bort på grund av att incidentrapporteringssystemet inte fungerar tillfredställande. Det är vanligt att vikarier byter avdelning och därmed inte har kännedom om avdelningarnas olika rutiner etc. vilket utnyttjas av de intagna.

En intagen uppgav att personalgenomströmningen är hög med många vikarier och att personal saknar kunskap om regler och rutiner. Detta medför att regler inte fungerar som de ska och att intagna får olika svar av personalen. En annan intagen menade att det förekommer att personalen använder övervåld mot intagna. Vidare framförde några intagna att de borde få delta i behandlingskonferensen när deras ärende är uppe för diskussion.

Intagning och information om rättigheter m.m.

Vid ankomst till hemmet tas kvinnan emot på intaget och får lämna ifrån sig sina privata tillhörigheter samt byta om till hemmets kläder. Det är inte tillåtet att inneha mobiltelefon eller dator på intagsavdelningen. Den intagna får lämna uppgifter om familjeförhållanden och en folder med informationsmaterial delas ut. Muntlig information ges om dagliga rutiner, regler och rättigheter. Ett ankomstsamtal genomförs av kontaktpersonen när den intagna är i tillräckligt god kondition att ta emot information.

Intaget

Intaget har två dubbelrum möblerade med sängar och tv. Det finns inga bord eller stolar i rummen och de intagna äter sina måltider i sängen. Dusch, toalett och en rökruta med utsugningsfläkt finns i en liten korridor utanför rummen. I anslutning till korridoren finns ett litet personalrum som är ett genomgångsrum mellan intaget och avdelning 1. I rutinblad ”Viktig info till dig som jobbar på intaget” framgår att intagna ska ses till var femtonde minut fram till dess sjuksköterskan gjort en medicinsk bedömning av den intagna, se aktbilaga 9. Tillsyn sker även nattetid.

Vid samtal framförde personal att de hade en bättre överblick över de intagna på ”gamla intaget” (nuvarande avdelning 4B).

Flera intagna uppgav att de inte fått någon information om regler och rutiner i samband med vistelsen på intaget. En intagen tyckte att det var konstigt att personalen inte var mer närvarande på intaget. Flera intagna uppgav att personal endast var närvarande i samband med måltider eller om man ringde efter dem.

Behandlingsavdelningarna 1–5

Bostadsrummen på avdelningarna 1–5 är standardutrustade och det finns flera gemensamhetsutrymmen. Intagna delar på dusch- och toalettutrymmen som finns i korridorerna. Avdelningarna har kök och gemensamma matsalar samt grupprum för samtal. Det finns behandlingsrum för t.ex. massage och ansiktsbehandlingar. Intagna tvättar själva sina kläder och städar sina rum.

Det framkom i samtal med intagna att några kände sig otrygga eftersom bostadsrummen inte går att låsa. Bostadsrummen upplevdes som tråkiga av de intagna.

Sysselsättning och fritidsaktiviteter

Hemmet erbjuder aktiviteter som skapande verksamhet, träning m.m. Vid de dagliga morgonmötena kan de intagna anmäla sig till olika aktiviteter. Deltagandet är frivilligt. Intagna som inte deltar vid morgonmötena får inte delta i aktiviteter utanför hemmet, t.ex. inköpsresor och promenader. På avdelningarna 1 och 4 finns mindre gym. De intagna på den öppna avdelningen har tillgång till ett särskilt hus, Verkstaden. Där finns bl.a. en större träningslokal med konditionsmaskiner samt en musikstudio. Öppna avdelningen har även tillgång till en rekreationsbyggnad där de intagna bl.a. kan ägna sig åt sömnad och matlagning. Under helger sker inga aktiviteter utanför hemmet. Istället har man aktiviteter i hemmet, t.ex. bingo och tipspromenader. På avdelningarna finns böcker, tidningar och spel att tillgå.

Vid samtalen med personal framkom att de anser att är det svårt att hinna med alla aktiviteter om det är många intagna på avdelningarna. Flera intagna uppgav att det är brist på aktiviteter och att man mest tittar på tv.

Möjlighet till daglig utomhusvistelse

De låsta avdelningarna har inhägnade rastgårdar. En avskild främre del har gallerförsedda väggar och tak och används vid rökning. Denna del hålls öppen dagtid

och ibland även kvällstid. Om en intagen vill komma ut på rastgården låser personalen upp och är närvarande under utevistelsen.

Till avdelning 2 hör en större rastgård som vetter mot ett skogsområde. Även avdelningarna 1 och 4 får vistas i denna rastgård tillsammans med personal. Intagna på öppna avdelningen kan promenera på egen hand inom hemmets område.

Kontakt med omvärlden

Intagna på de låsta avdelningarna får inte använda egna mobiltelefoner eller datorer. Personalen hjälper de intagna att hämta telefonnummer och adresser ur deras mobiltelefoner. På den öppna avdelningen är det tillåtet att använda egen mobiltelefon under avdelningens telefontid. De intagna ringer kostnadsfritt från hemmets mobila telefoner.

Besök tas emot på avdelningarna, i cafeteria eller i rekreationsbyggnaden där det också finns leksaker för besökare med barn. Enligt den lokala anvisningen ska besöken vara planerade och förläggas till eftermiddagar och kvällar, både vardagar och helger.

Vid samtal med intagna och personal framkom att privata brev öppnas framför personal. Vykort och brev får läsas av den intagna, ibland kopieras de och originalet läggs i den intagnas skåp. De får ta med sig vykortet och breven när de lämnar hemmet. Några intagna uppgav även att de fått öppna myndighetsbrev i närvaro av personal.

I Runnagårdens lokala anvisningar för kontroll av försändelse daterade den 18 november 2011 anges följande på s.5 stycke 5.

Om försändelsen är ett brev och det finns misstanke om att papperet är preparerat med något otillåtet kan avdelningsföreståndaren besluta att en kopia av brevet lämnas ut till patienten (enl. juridikstaben HK, dec.-2005). Originalet läggs i ett kuvert som klistras igen och återlämnas till patienten när denne lämnar institutionen.

Särskilda befogenheter

Avskiljningar och vård i enskildhet

Hemmet har ett rum för avskiljning på avdelning 4, rum 400. Rummet har toalett och en galonmadrass på golvet. Den intagna övervakas kontinuerligt genom ett fönster på dörren. Enligt personal avskiljs som mest två intagna per månad och normalt pågår en avskiljning cirka en timme. Under 2013 fattades fem avskiljningsbeslut varav tre avsåg samma person.

På avdelning 4 finns en separat del, 4B. Denna separata del har tidigare använts som intagsavdelning. Nu är 4B tänkt att användas för vård i enskildhet. Där finns totalt fyra bostadsrum och en rökruta. Ett gemensamhetsutrymme finns i anslutning till utrymmet men det hålls mestadels låst. Den intagna kan tillkalla personal via en ringklocka i bostadsrummen. Intagna som själva önskar vara i en lugnare miljö kan placeras här. Man tar dock hänsyn till den intagnas önskemål avseende personal-

närvaron. Utrymmet utnyttjas av samtliga avdelningar. Vid inspektionstillfället flyttades en intagen på egen begäran till 4B.

Ibland händer det att utagerande intagna ombeds gå in på sina rum. Man låser aldrig dörren till bostadsrummet och ibland är personal närvarande i rummet för att lugna den intagna. Enligt personal ses detta inte som avskiljning och den intagna kan gå ut ur rummet om hon så vill.

Vid samtal med en intagen uppgav hon att hon vårdats på avdelning 4B under en vecka utan att hon själv begärt detta. Hon vistades där ensam. Enligt den intagna var det personal som beslutade att hon skulle vara där. Hon delgavs inte något beslut. Vidare framförde några intagna att de lämnats ensamma långa stunder utan personal när de vårdades på avdelning 4B. När de ringde efter personal dröjde det lång tid innan någon kom. De erbjöds inga aktiviteter under vistelsetiden på 4B.

Aktgranskning

Vid granskning av akten beträffande DD finns anteckningar om att hon flyttats över till 4B från låst avdelning. I journalanteckningar den 9 februari 2014 anges att hon tagits till avskiljningen, rum 400, för samtal och att hon därefter flyttats till 4B där hon ska vara tills nytt beslut är fattat.

[---] DD slår med träbenet i luften framför personal och skriker hotfullt att dom ska göra som hon säger. När flera i personalen tillkommer slår DD träbenet i väggen och skriker att dom inte ska komma närmare. Personal larmar och då följer DD frivilligt med till isoleringen och samtalar med personal. DD placeras sedan på 4B. [---]

Därefter finns en anteckning om uppföljning av avskiljning i journalanteckningarna. Det finns ingen anteckning om att det fattats ett formellt beslut om vård i enskildhet.

Vid ett senare tillfälle, den 12 februari 2014, har DD på nytt förts till avskiljningen, rum 400.

[---] Trots personal fortsätter DD att ha sönder inredningen och blir då nerlagd på golvet och flyttad till rum 400. Inne på 400 så börjar hon direkt med att försöka ha sönder toaletten och lyckas få den att spruta ut vatten, personal ringer jouren som beslutar att DD får vara på rum 400 tills dagpersonalen börjar. [---]

Det framgår inte av journalanteckningarna om ett formellt beslut om avskiljning fattats eller om det fattats något beslut om vård i enskildhet i samband med händelsen.

Hälso- och sjukvård

Hemmet har fem sjuksköterskor. Det finns minst en sjuksköterska i tjänst fram till kl. 22.00 på vardagar. Under helger finns en sjuksköterska i tjänst mellan kl. 09.30 och 19.00. En sjuksköterska träffar den intagna i samband med inskrivningen för en medicinsk bedömning och ankomstsamtal. En psykiatriker tjänstgör på hemmet onsdagar kl. 09.30–16.00 och han/hon kan även nås per telefon övriga dagar. Det finns också flera infektionsläkare som är knutna till hemmet på konsultbasis. Alla intagna erbjuds läkarundersökning och provtagning för bl.a. hepatit och hiv. Sjuk-

sköterskorna fördelar intagnas läkemedel i dosetter. Det finns alltid en medicinsvarig behandlingsassistent i tjänst på avdelningarna.

Vid samtal med personal framfördes att det vore bättre om sjuksköterskorna delade ut medicin då den medicinska utbildningen som ges till behandlingsassistenter inte är tillräcklig. Medicinutdelning kan vara svårförenlig med kontaktmannarollen och förstöra alliansen mellan intagna och behandlingsassistenter som får ”klä skott” om en medicin tas bort.

Avslutande genomgång

Vid den avslutande genomgången redogjorde JO:s medarbetare för sina iakttagelser vid inspektionen. Institutionsledningen framförde bl.a. följande.

På hemmet har man diskuterat frågan om intagnas eventuella delaktighet i behandlingskonferenser. Enligt institutionsledningen kan det vara svårt för intagna att förstå allt som framkommit i utredningen, t.ex. innebörden av DOK-intervjun. Det finns planer på att påskynda behandlingsplansprocessen.

Fast anställd personal och vikarier med förordnande utbildas och använder metoden No power no lose vid bemötandet av utagerande intagna.

Det är chefssjuksköterskan som utfärdar förordnanden avseende medicinutdelning. På undersidan av dosetterna finns en förteckning över vilken medicin som finns i dosetten. Medicinlistor finns hos sjukvårdspersonalen.

Hemmet har lokala anvisningar om kontroll av försändelse enligt 35 § LVM och omhändertagande enligt 31 § LVM. Utgångspunkten är att en intagen har rätt att skicka och ta emot post utan kontroll. Institutionsledningen framförde vidare att det är avdelningsföreståndarna som granskar inkommen post till intagna. Vykort kopieras och kopian lämnas till den intagna. Det är enbart vykort som regelmässigt kopieras då dessa kan vara preparerade med droger vilket är svårt att upptäcka vid granskning. Vid misstanke om att brev/kuvert är preparerade tas även kopior av dessa. Myndighetsbrev behöver normalt inte öppnas inför personal. Vid misstanke om att myndighetsbrevet kan innehålla droger får den intagna öppna brevet inför personal.

Det nya intaget togs i drift januari 2014. Innan dess användes avdelning 4B som intag. Det finns personal som driver frågan om en återflytt till det gamla intaget. När en intagen tas in på hemmet placeras hon i rum 1 på intaget varefter nästa intagen placeras i rum 2. Om ytterligare en intagen skrivs in tar man ställning till om hon kan placeras ihop med någon av de två andra. Om detta inte skulle fungera, t.ex. vid behov av utökad tillsyn, placeras hon på avdelning 4B. Expeditionen på avdelning 1 är alltid bemannad och bemanningen är bättre på det nya intaget. Hur ofta tillsyn av intagna sker på intaget kan variera beroende på beteende eller abstinens etc. Det är en sjuksköterska eller en avdelningsföreståndare som beslutar om tillsynsfrekvensen. Om behov finns av ständig tillsyn på grund av medicinska behov är det en sjuksköterska som fattar beslut om detta.

Det fattas inga beslut om vård i enskildhet. Det har framförallt berott på att man tidigare inte haft lämpliga lokaler. Det är frivilligt att vårdas på den separata avdelningen 4B. Intagna får återgå till sina respektive avdelningar om de själva vill detta. De lämnas sällan ensamma och det finns alltid personal i närheten. Lokalerna är bra ur verksamhetssynpunkt och 4B kan användas för vård i enskildhet. Avdelningen uppfattas som attraktiv av de intagna. Lokalerna används av samtliga avdelningar. Det finns inte några av hemmet beslutade rutiner för när 4B ska användas.

Det är ett misstag att ett beslut om avskiljning inte fattats rörande DD. Beslut skrivs inte direkt utan underlag om klockslag m.m. för åtgärden måste finnas. Det kan dröja upp till ett dygn innan beslut skrivs.

Antalet yngre intagna med psykiatrisk problematik har ökat.

Vid protokollet

Elisabeth Sjöblom

Justeras den

Gunilla Bergerén

Uttalande

Jag har tagit del av protokollet. Vad som framkommit föranleder följande uttalande.

Av protokollet framgår att intagets bostadsrum inte har bord och stolar varför de intagna får inta måltider i sängen. Jag förutsätter att denna brist åtgärdas så att de intagna kan inta sina måltider på ett människovärdigt sätt.

Jag finner skäl att inhämta yttrande från SiS beträffande uppgifterna på sidan 5 i protokollet om placeringen av DD på avdelning 400 och 4B. Den fortsatta handläggningen av den frågan kommer att ske inom ramen för ett särskilt ärende (JO:s dnr 5962-2014).

När det gäller frågan om hantering av vykort som har skickats till en intagen vid hemmet avser jag att återkomma efter att ha tagit del av iakttagelserna vid inspektionen av LVM-hemmet Renforsen.

2014-

Lilian Wiklund